

3-боб. Харид қилинган товар-моддий захираларнинг таннарни

14. Товар-моддий захиралар ташкилотнинг бухгалтерия балансига таннарни бўйича киритилади ҳамда улар харид қийматини (етказиб берувчига тўланадиган сумма) ва харид қилиш билан боғлиқ бўлган барча харажатларни ўз ичига олади.

15. Товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган ва уларнинг таннарига киритиладиган харажатларга қуйидагилар киритилади:

божхона божлари ва йиғимлари;

товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган солиқ ва йиғимлар суммалари (агар улар қопланмаса (ҳисобга олишга қабул қилинмаса));

товар-моддий захиралар таъминотчи ва воситачи ташкилотлар орқали харид қилинганда уларга тўланадиган тўловлар (воситачилик ҳақи);

товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган товар-моддий захираларни сертификатлаш ва уларни техник шартларга мувофиқ синаш бўйича харажатлар;

товар-моддий захираларни тайёрлаш ва уларни айна пайтдаги жойлашиш ёки фойдаланиш жойига етказиб бериш бўйича транспорт-тайёрлов харажатлари. Улар тайёрлаш, юклаш-тушириш ишлари ва товар-моддий захираларни барча турдаги транспорт билан уларни айна пайтдаги жойлашиш ёки фойдаланиш жойига транспортда ташиш учун (фрахт) тўловларни амалга ошириш бўйича харажатлар, шу жумладан товар-моддий захираларни транспортда

ташишда хатарларни суғурталаш бўйича харажатлардан ташкил топади.

Товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган ва уларнинг таннархига бошқа харажатлар ҳам киритилиши мумкин.

16. Шартномага мувофиқ товар-моддий захиралар чегирма билан харид қилинганда, улар мазкур бандда назарда тутилган тартибда бухгалтерия ҳисобида акс эттирилади.

Харидор томонидан товар-моддий захираларни қабул қилиш санасида фойдаланилган чегирмалар, агар тасдиқловчи бирламчи ҳисоб ҳужжатлари мавжуд бўлганда, улар харид қилинган товар-моддий захиралари қийматини камайтиришга олиб борилади (сотиб олиш харажатлари таркибига киритилмайди).

Товар-моддий захиралари қабул қилинган санадан сўнг уларни харид қилиш бўйича шартнома шартларини бажариш натижасида юзага келган (олинган) чегирмалар, ташкилотнинг молиявий натижаларига олиб борилади ва сотиб олинган товар-моддий захиралар қийматини камайтирмайди.

Қўшимча товар-моддий захиралар бепул олинганда, агар тасдиқловчи бирламчи ҳисоб ҳужжатлари мавжуд бўлганда, сотиб олинган товар-моддий захиралар қиймати барча олинган товар-моддий захиралар миқдорига (бепул олинган товар-моддий захираларини ҳам ҳисобга олган ҳолда) тақсимлаш орқали уларнинг таннархи аниқланади.

Аввал етказиб берилган товар-моддий захиралар ҳисобидан қўшимча товар-моддий захиралар бепул олинганда, мазкур бандда белгиланган тартибда

ҳисоблаб чиқарилган қўшимча олинган товар-моддий захиралар таннархи ҳисобот даврининг молиявий натижаларига олиб борилади.

Агарда товар-моддий захираларини сотиб олиш пайтида аввалги харид қилинган товар-моддий захираларини ҳисобга олган ҳолда қўшимча товар-моддий захиралари бепул олинганда, аввал харид қилинган ва охириги харид қилинган товар-моддий захираларига тўғри келадиган қўшимча бепул олинган товар-моддий захирлари улушлари аниқланади. Бунда охириги харид қилинган товар-моддий захиралари қиймати уларга тўғри келадиган қўшимча бепул олинган товар-моддий захиралари улушини ҳисобга олган ҳолда кирим қилинади.

17. Харид қилинган товар-моддий захиралар учун ҳақ тўлаш билан боғлиқ харажатлар (аккредитив очиш харажатлари, ўтказмалар учун банк комиссияси, товар-моддий захираларни чет эл валютасига харид қилишда уни айирбошлаш бўйича комиссия ва бошқа банк хизматлари), товар-моддий захираларни харид қилиш бўйича шартномаларни тайёрлаш, рўйхатдан ўтказиш ва ёпиш билан боғлиқ харажатлар ҳамда активларни харид қилиш билан бевосита боғлиқ бўлмаган бошқа харажатлар товар-моддий захираларнинг таннархига киритилмайди ҳамда улар юзага келган ҳисобот даврида харажатлар сифатида тан олинади.

18. Товар-моддий захиралар қарз маблағлари ҳисобига харид қилинганда ёки ишлаб чиқилганда қарздан фойдаланганлик учун фоизлар кўринишидаги харажатлар қарз маблағлари ҳисобидан тўлиқ ёки

қисман сотиб олинган товар-моддий захираларнинг таннархига киритилмайди.

19. Товар-моддий захираларни харид қилиш бўйича харажатлар уларнинг юзага келишини тасдиқловчи бошланғич ҳужжатлар асосида белгиланади.

20. Агар шартнома шартларида харид қилинадиган товар-моддий захиралар учун тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш назарда тутилган бўлса, улар бухгалтерия ҳисобига тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш тақдим этилмасдан сотиладиган қиймат бўйича кирим қилинади.

Бунда товар-моддий захираларнинг тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш тақдим этилмасдан сотиладиган қиймати билан сотиб олинаётган товар-моддий захиралар бўйича умумий тўлов суммаси ўртасидаги фарқ тўловни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш даври мобайнида жорий тўловнинг кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш бўйича тўловларнинг умумий суммасидаги салмоғидан келиб чиқиб молиявий харажатлар (фоизлар бўйича харажатлар) сифатида тан олинади.

21. Товар-моддий захираларга қўшимча ишлов бериш ва уларни фойдаланишга яроқли ҳолга келтириш бўйича ишлар билан боғлиқ харажатлар ташкилотнинг маҳсулот ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ бўлмаган навларга ажратиш, ўраб-жойлаш ва уларни товар кўринишига келтириш бўйича харажатларини ўз ичига олади. Яроқли ҳолга келтириш бўйича ишлар

билан боғлиқ бўлган харажатлар товар-моддий захираларнинг таннархига киритилади.

22. Ташкилотнинг транспорт-тайёрлов харажатлари қуйидаги усуллардан бири бўйича ҳисобга олинади ёки харид қилинган товар-моддий захиралар қийматига киритилади:

а) транспорт-тайёрлов харажатларини товар-моддий захиралар таннархига бевосита (тўғридан-тўғри) киритиш (шартнома нархига қўшиш, устав капиталига киритилган улушнинг пул баҳосига қўшиш, текинга олинганларнинг жорий қийматига қўшиш ва бошқалар).

Транспорт-тайёрлов харажатларини товар-моддий захиралар таннархига бевосита (тўғридан-тўғри) киритиш усули номенклатураси кўп бўлмаган товар-моддий захираларга эга бўлган ташкилотларда, шунингдек, товар-моддий захираларнинг алоҳида турлари ва гуруҳларининг қиймати муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолларда қўлланилиши мумкин;

б) етказиб берувчининг ҳисоб-китоб ҳужжатларига биноан транспорт-тайёрлов харажатларини «Материалларни тайёрлаш ва харид қилиш» синтетик сче­тида акс эттириш ва кейинчалик уларни материаллар тури бўйича товар-моддий захиралар таннархига ёки ишлатилишига қараб ишлаб чиқариш харажатларига ёхуд давр харажатларига киритиш.

Транспорт-тайёрлов харажатларининг суммаси алоҳида йиғилади ва товар-моддий захираларнинг тегишли номлари (ушбу транспорт-тайёрлов

харажатлари олиб бориладиган партиялар, гуруҳлар) ўртасида тақсимланади.

Алоҳида йиғиладиган транспорт-тайёрлов харажатлари суммаси ташкилотнинг ҳисоб сиёсатида белгиланган даврга боғлиқ ҳолда давр охиридаги товар-моддий захиралар қолдиғи суммаси ва ушбу даврда чиқиб кетган (ишлатилган, сотилган, бепул берилган ва бошқалар) товар-моддий захиралар суммаси ўртасида тақсимланади.

Чиқиб кетаётган товар-моддий захираларга тегишли бўлган транспорт-тайёрлов харажатлар суммаси чиқиб кетган товар-моддий захиралар қийматидан транспорт-тайёрлов харажатларнинг ўртача фоизини ҳисоблаш орқали аниқланиб, ушбу товар-моддий захираларнинг чиқиб кетиши акс эттирилган бухгалтерия ҳисоби счетлари билан боғланган счетларида акс эттирилади. Транспорт-тайёрлов харажатларнинг ўртача фоизи давр бошидаги транспорт-тайёрлов харажатлар қолдиғи ва давр ичида қилинган транспорт-тайёрлов харажатлар суммаларини давр бошидаги товар-моддий захиралар қолдиғи ва давр ичида келиб тушган товар-моддий захиралар суммасига бўлиш билан аниқланади.

Транспорт-тайёрлов харажатларини ҳисобга олишнинг қўлланиладиган усули ташкилотнинг ҳисоб сиёсатида акс эттирилиши лозим.

23. Харид қилинган товар-моддий захираларнинг таннарни қопланадиган (ҳисобга олишга қабул қилинадиган) солиқларни чегирган ҳолда шартномага ёки уларнинг харид қилинганлиги, ишлар бажарилганлиги, хизматлар кўрсатилганлигини

тасдиқловчи ҳужжатларга мувофиқ етказиб берувчига (сотувчига) тўланадиган сумма ҳамда унга мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган харажатларни қўшган ҳолда аниқланади.

24. Чет эл валютасида харид қилинган товар-моддий захираларнинг таннарни мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган товар-моддий захираларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган тегишли харажатларни қўшган ҳолда, уларнинг харид қилинганлигини тасдиқловчи бошланғич ҳисоб ҳужжатларида (товарнинг кузатув ҳужжатлари ёки божхона юк декларациясида) кўрсатилган қийматидан келиб чиқиб, уларни бухгалтерия ҳисобига қабул қилиш санасидаги Марказий банк курси бўйича қайта ҳисоблаш йўли билан сўмда белгиланади.

25. Ташкилотнинг устав капиталига улуш сифатида олинган товар-моддий захираларнинг таннарни, агар қонун ҳужжатларида бошқа тартиб назарда тутилмаган бўлса, ташкилот таъсисчилари (иштирокчилари) томонидан келишилган қиймат асосида аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий захиралар устав капиталига улуш сифатида олинаётганда мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган харажатлар мавжуд бўлса, товар-моддий захираларнинг таннарни ушбу харажатлар суммасига оширилади.

26. Таъсисчилар таркибидан чиқишда ёки тугатилаётган ташкилотнинг мол-мулки унинг

иштирокчилари ўртасида тақсимланаётганда ташкилотнинг илгари бошқа ташкилотнинг устав капиталига киритилган таъсис улуши қайтарилишидан келиб тушган товар-моддий заҳираларнинг таннари, агар қонун ҳужжатларида бошқа ҳолатлар назарда тутилмаган бўлса, ташкилот таъсисчилари (иштирокчилари) томонидан келишилган уларнинг пулда ифодаланган баҳосида аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий заҳиралар таъсисчилар таркибидан чиқишда ёки тугатилаётган ташкилотнинг мол-мулки унинг иштирокчилари ўртасида тақсимланишида ташкилотнинг илгари бошқа ташкилотнинг устав капиталига киритилган таъсис улуши қайтарилишида олинаётганда мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган харажатлар мавжуд бўлса, товар-моддий заҳираларнинг таннари ушбу харажатлар суммасига оширилади.

Олинаётган товар-моддий заҳираларнинг қиймати бошқа ташкилотнинг устав капиталидаги таъсис улуши бўйича қарз суммасидан юқори бўлган ҳолларда, фарқ таъсисчилар таркибидан чиқиб кетаётган таъсисчи томонидан қопланади.

Бошқа ташкилотнинг устав капиталидаги таъсис улуши бўйича қарз суммаси олинаётган товар-моддий заҳираларнинг қиймати юқори бўлган ҳолларда, фарқ бераётган ташкилот томонидан қопланади.

27. Ташкилот томонидан бепул (ҳадя шартномаси бўйича) олинган ҳамда асосий воситалар ва бошқа мол-мулкнинг чиқиб кетиши натижасида олинган

товар-моддий захираларнинг таннархи уларнинг бухгалтерия ҳисобига қабул қилиниш санасидаги жорий қийматидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий захиралар бепул (ҳадя шартномаси бўйича) ёки асосий воситалар ва бошқа мол-мулкнинг чиқиб кетиши натижасида олинаётганда мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган харажатлар амалга оширилса, товар-моддий захираларнинг таннархи ушбу харажатлар суммасига оширилади.

28. Товар-моддий захиралар худди шундай товар-моддий захираларга айирбошлаш йўли билан олинган ҳолларда, уларнинг таннархи берилган товар-моддий захираларнинг баланс қийматига тенг бўлади.

Товар-моддий захиралар худди шундай бўлмаган товар-моддий захираларга айирбошлаш йўли билан олинган ҳолларда, уларнинг таннархи берилган товар-моддий захираларнинг жорий қийматига тенг бўлади.

Товар-моддий захиралар қўшимча тўлов билан айирбошланган ҳолатларда олинган товар-моддий захираларнинг таннархи берилган товар-моддий захираларнинг айирбошланишда ўтказилган (олинган) пул маблағлари ёки уларнинг эквивалентлари суммасига оширилган (камайтирилган) жорий қийматига тенг бўлади.

29. Қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мажбуриятларни (тўловни) пул кўринишида бўлмаган маблағлар билан бажариш назарда тутиладиган шартномалар бўйича олинган товар-моддий захираларнинг таннархи деб ташкилот томонидан

берилган ёки берилиши лозим бўлган активларнинг жорий қиймати ёки бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг жорий қиймати бўйича тан олинади.

Ташкилот томонидан берилган ёки бериладиган активларнинг қийматини белгилаш имконияти мавжуд бўлмаган тақдирда, мажбуриятларни (тўловни) пул кўринишида бўлмаган маблағлар билан бажаришни назарда тутадиган шартномалар бўйича ташкилот томонидан олинган товар-моддий захираларнинг таннарни худди шундай товар-моддий захиралар харид қилинадиган жорий қийматдан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Агар ташкилот томонидан товар-моддий захиралар айирбошлаш йўли билан олинаётганда мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган харажатлар амалга оширилса, уларнинг таннарни ушбу харажатлар суммасига оширилади.

30. Ташкилот томонидан бошқа шахслардан қайта сотиш учун харид қилинган товарлар харид қиймати бўйича ҳисобга олиниши мумкин. Бунда мазкур Стандартнинг [15-бандида](#) назарда тутилган товарларни харид қилиш билан боғлиқ бўлган харажатлар улар юзага келган ҳисобот даврида ташкилотнинг давр харажатларига (сотиш бўйича) киритилади.

Моддий жавобгар шахсларнинг фаолияти устидан тегишлича назорат ўрнатиш мақсадида савдо ва умумий овқатланиш билан шуғулланувчи ташкилотларга устамаларни (чегирмаларни) бухгалтерия ҳисоби счетларида алоҳида ҳисобга олган ҳолда, харид қилинган товар-моддий захираларни

ҳисобда сотиш қиймати бўйича акс эттирилишига рухсат берилади.

Товар-моддий захираларни ҳисобга олишнинг қўлланиладиган тартиби ташкилотнинг ҳисоб сиёсатида акс эттирилади.

31. Узоқ муддатли активлар таркибидан товар-моддий захиралар таркибига ўтказилган активларнинг таннарни ушбу узоқ муддатли активларнинг баланс (қолдиқ) қиймати бўйича белгиланади.

32. Инвентаризация натижасида аниқланган ортиқча (ҳисобга олинмаган) товар-моддий захираларининг таннарни улар аниқланган санадаги жорий қийматдан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

33. Битта умумий суммага харид қилинган барча товар-моддий захиралардан ҳар бирининг таннарни ушбу суммани алоҳида товар-моддий захиранинг жорий қийматига мутаносиб равишда тақсимлаш йўли билан аниқланади.